దూరపుసంబంధము

గోపరాజు రాజన్న

౧

యమునానదీతీరమున రామరాజు పచారీ చేయుచుండెను. సూర్యాస్తమానసమయము. ప్రొద్దంతయు పాటుబడి సంపాదించిన రూకలను లెక్కించుకొనుచు, ఏమేమొ మాట్లాడుకొనుచు పల్లె వాళ్లు పట్టణములోనికి సాగుచుండిరి. నదియొడ్డున చిన్నినావ యొకటి కలదు. వాని కది అనతిదూరమున నున్నది. యమునాతరంగములతో మిళితమై హాయి గొల్పుచున్నది చల్లనిపాట యొకటి.

సంగీతమునిన చెవికోసికొను రామరాజు ఇంచుక యాగి చెవులను నిక్కపొడుచుకొని పాటను వినుచుండెను. 'స్త్రీకంఠమువలె నున్నది' యని దిక్కులు నాల్గింటిని పరీక్షించి నావయున్నదిశనుండి పాట విన వచ్చుట గుర్తించెను. నావపై వానికి మనుజులెవ్వరును కానవచ్చుటలేదు. రామరాజు కొంతదూరము నడచెను. నావపై పాడుచున్న స్త్రీ గోచరమయినది. నావదగ్గరకు వచ్చెను. స్త్రీని తాను చూచెను. స్త్రీ రామరాజును గాంచలేదు. పరికించి పరికించి 'శారదకు సంగీతము వచ్చునా?' యని మనసులో ననుకొని తాను సమీపించినచో యువతి పాట మానివేయునని సంకోచించియు, ఆమెపై తనకుగల మోహమువలన సమీపింపసమకట్టెను.

రామరాజు అలహాబాదుకు వచ్చి ఐదువత్సరములయినది. శాస్త్రబ్రహ్మచర్యపట్టమును ఇచ్చటనే పొందెను. కళాప్రపూర్ణ బిరుదమునకు చదువుచున్నాడు. కళాశాలకు బోవుదారిలో నిత్యము ఇంచుమించు ఒకేచోట ఒకేకాలమందు ప్రతిరోజును శారద వానికి తారసిల్లుచుండెను. ఒకరినొకరు ప్రతిదినము చూచుటవలన వారి కొకవిధమయిన పరిచయము కలిగినది. కాని, ఎప్పుడును వారు పలుకరించుకొనలేదు. శారద, సహాధ్యాయులప్రసంగపుధోరణిలో రామరాజు శారదనామమును తెలిసికోగలిగెను. శారదకు మాత్రము రామరాజు ఊరెయ్యదియో, పేరేమియో తెలియదు.

సమీపించి సమీపించి, నావపై ఒంటరిగా కూర్చున్న శారదను రామరాజు సమీపించెను. తెంపిన పూలదండవలె ఆమెపాట తెగినది. మందహాసము, తీక్ష్ణదృష్టి—ఒకటివెనుక నొకటి—తెలియచేయుచు ఆమె ముఖము పవనునిగురి కనువయిన మాలతీలతవలె కలత చెందినది. శారద యించుక జరిగినది; తలవంచుకొనినది. మరల పాట ప్రారంభించినది. శారదయొక్క నటన వలన రామరాజుకు కోపము వచ్చినది. రస్తాయందు నాపై దృష్టి ప్రసరించుశారదకు ఎంతగర్వ మెక్కినది! చంచలబుద్ధి యనుమాటకు పర్యాయపదము స్త్రీ. మాటాడుట యటుండనిమ్ము. లేచి నిలవబడనైన లేదు. నిలవబడుట యటుండనిమ్ము. ముఖము త్రిప్పుకొనుటయా?' యని రామరాజు ఆవేశపూరితు డయ్యెను. రెండు మూడడుగులు వెనుకకు వేసెను. ముఖము ముకుళించెను. ముకుళించి వాల్చెను. అద్దము పట్టినట్లు యమునానది శారదరామరాజులను ప్రతిబింబించుచున్నది. ఆప్రతిబింబములను రామరాజు చూచెను. తల పయికెత్తి శారదవైపు దృష్టి ప్రసరించెను. 'శారదా, శారదా, నీస్నేహితుడు' అని ఊరకుండెను. 'కూర్చొనుడు'

" కూర్చొనుడు అని......శారద యిట్లనుడివెను "

అని పాటను మాని రామరాజు వంకకు తిరిగి శారద యిట్లు నుడివెను :

'ఆర్యా, తమరెవ్వరు ?'

రామరాజు ఆసీనుడై 'ఇంతకాలమునుండి నన్ను నీవు ఎఱుగవా ?' యని ప్రశ్నించెను.

శారద: జ్యోతిషశాస్త్రము నే పఠింపలేదు.

నివ్వెఱపడి, రామరాజు 'మఱేశాస్త్రమును పఠించితివి ?' అని పరిహాసముతో ననెను.

శారద: ఏశాస్త్రము పఠించిన నేమి ? జీవితము వ్యర్థము, జీవితము వ్యర్థము......

శారద పదునాల్గువత్సరములబాలిక. విడీవిడని గులాబిపుష్పమువలె ఆమెముఖము నూత్నయౌవనాంకురమును స్ఫురింపజేయుచున్నది. రామరాజు ఆమె ముఖముపై అట్టులే చూచి, 'ఈప్రసంగమేమి ? శాస్త్రములతో, వ్యర్థమైనజీవితముతో కథ ప్రారంభించినది' అని యనుకొనుచు 'శారదా, ఇంతచిన్నవయస్సునందు నీకు వేదాంతఘోష యెట్లు అలవడినది ? నీవు చెప్పునది నాకు బోధపడుట లేదు. ఇంచుక విస్తరింపుము' అని రామరాజు పలికెను. గాలికి నల్లాడుచున్న యామె కురులు శారదమానసికభావప్రరహస్యమును వెల్లడిచేయ కలవేమో యని చెవి నొకింత అటుఒగ్గెను. గాలి తన వైపే వీచుచున్నదని అవి పవనునిరస్తాను ప్రకటించెను గాని వేఱేమియు నుడువజాలకపోయినవి. పసిపిల్లను కూకలువేయుచందమున ఆకురులను ఇంచుక సవరించుకొని శారద యిట్లు పలికినది: 'ఈ అభాగ్యురాలు మీనామమును తెలిసికొన కుతూహలపడుచున్నది'

రామ: నాపేరు రామరాజు. నీవభాగ్యురాల వెటులయితివి ?

శారద జవాబీయలేదు. ఇంచుక సేపయినది. స్వాతివానకై ముత్యపుచిప్పలవలె వానికర్ణములు శారద పలుకులకు ఉవ్విళ్లూరుచున్నవి. అంతట ఆలోచించుచు, మెల్లగా

శారద: గతము గతమే. గతించిరి. వారితో సర్వము పోయినది. జీవిత యొకఎడారి...'

అని ప్రారంభించినది.

రామరాజుకు విసుగుపుట్టినది. 'శారదా, సూటిగా చెప్పుము. నీకూ రెయ్యది ? నీ తలిదండ్రు లెవరు ? నీ జీవిత మేల వ్యర్థమని తలచుచున్నావు' అని యాతడు గంభీరముగా పలికెను.

శారద: చెప్పుచున్నాను వినుడు. నాపేరు శారద యని మీకు ఇదివఱకే తెలిసియున్నది. నాతలిదండ్రులు లేరు సింధునది ప్రాంతమునగల యొకపల్లె మాయూరు. పంజాబీలపిల్ల నేను. ఒకరితో నొకరు ఊహించుకొనినట్లు మాతలిదండ్రులు దివి కేగిరి. మాతండ్రి ఆర్యసామాజికుడు. నన్నొక ఆర్యసమాజపు సంఘమునకు ఒప్పగించి చనిపోయినాడు. ౫ వత్సరములబాలికను పరులచేతులలో పెట్టిపోయినాడు. బాల్యదశలో కొంతకాలము పంజాబులో విద్య నభ్యసించితిని. పిదప నన్ను పెంచుచుండిన సంఘము బీదదశకు వచ్చినది. అదికూడ నాప్రారబ్ధమేమో ! క్రమముగా సంఘము అంతరించినది. అంతరించుసరికి నాకు ౧౦వత్సరములు. సంఘపు అధికారి నాయెడ కరుణ గలిగి నన్ను అలహాబాదుకొనివచ్చెను. ఇచ్చటగల ఆర్యసమాజపు సంఘమునకు నన్ను ఒప్పగించి, నావిద్యాభ్యాసమునకు, పోషణకు, సర్వస్వమునకు సంఘమె బాధ్యత యని నుడివితనదారిని తాను పోయెను....'

రామ: సరే. నీవు ఏతరగతిలో చదువుకొనుచున్నావు ?

శారద: తొమ్మిదవతరగతి. నాకథ పూర్తికాలేదు. మాకిప్పుడు వేసవిసెలవుదినములు. తోడిబాలికలు వారివారిపుట్టినిండ్ల కేగిరి. నాకట్టి భాగ్యము లేదు. నేడు మాతల్లి దివి కరిగిన రోజు. అదుగో చూడుడు! యమునానదిపై వంతెన. ఉత్తరదిక్కుగా పోవు రైలువైపు చూచుచు, చూచుచు మాతలిదండ్రుల యొద్దకు గొనిపోగలవా యని ప్రశ్నించితిని. మాతల్లి

నాతలపులలో వాసమున్నది. నావిచారమును ఈ యమునాతల్లికి చెప్పుకొనుచు పాడుచున్నాను.

రామరాజు: అత్తవారింటికి పోరాదా?

శారద: అత్తవారిల్లు ఉన్నచో ఇంతవరకు చెప్పియుందునా? వివాహమా!—గృహస్థాశ్రమమునకన్న బ్రహ్మచర్యమే మేలు.. —

అని ఏమేమో చెప్పుచుండగా, రామరాజు పక్కున నవ్వి, 'బాలికవు. ఈయుద్దేశములను కొద్దికాలములో మార్చుకొందువు. బ్రహ్మచర్యమా! మాటయన్నంత సులువయిన పనికాదు...' అనెను. హిమాలయముపై వీచుగాలి వలెపవనుడు అతిశీతలుడై వారిమేనుల సోకెను. సూర్యుడస్తమించెను. రామరాజు యమునాతరంగములను వీక్షించుచు నేదో ఆలోచించుచు కూర్చుండెను. శారదముఖము చెమ్మట క్రమ్మినది చీరచెంగుతో ముఖము నద్దికొని రామరాజువైపు చూచినది. ముఖము వాల్చినది. కనులనుండి జొటజొట కన్నీరు గార్చినది. నదిలో ప్రతిబింబించు శారదముఖమును రామరాజు చూచెను. 'వెఱ్ఱిపిల్లా, ఇంతేనా నీవేదాంతము!' అని కూర్చున్న శారదను రెండుచేతులతో లేవనెత్తి ఉత్తరీయముతో కనులుతుడిచి, 'నీకు వచ్చిన ఇబ్బంది లేదు, భయమును లేదు. కష్టము లిల్లుకట్టుకొని కాపురముండవు.' అని గుండెనిబ్బరము కలుగజేసి, జేబులో నుండి మూడు పదిరూపాయిలనోట్లను తీసి శారద చేతిలో పెట్టెను.

౨

రామరాజు క్షత్రియుడు; ఆంధ్రుడు; బెజవాడపురవాసి; గొప్పయింటిబిడ్డ. సనాతనధర్మమనిన మూతి విఱచును. వేదాంత మెక్కువయగుటవలననే హిందూదేశము స్వాతంత్ర్యము కోల్పోయినదని వాని నమ్మకము. సకలకార్యములు స్వయంకృషివలన కొనసాగునుగాని భగవంతునినమ్మి, భగవంతుడే అంతయు నొనగూర్చునని భగవంతునిపయి భారమువేయుట పిఱికితనముగాని ధైర్యచిహ్నము కాదని సహాధ్యాయులతో నెప్పుడును వాదించువాడు. బాల్యవివాహములనిన రామరాజుకు ఒడలుమంట. వివాహవిషయములో తలిదండ్రుల మాట ధిక్కరించి ఎన్ని సంబంధములు వచ్చినను వానిని త్రోసిరాజనెను.

అలహాబాదులో నతడు చదువుకొను కళాశాలకు నంటికొనియున్న వసతిగృహమందు నాతని కొక ప్రత్యేకపుగది కలదు. నాడు శారదతో ప్రసంగించి నప్పటినుండి రామరాజుమనసు మనసులో లేదు. పరీక్షదినములు సమీపించుచున్నవి. నాటివరకు రాత్రింబవళులు పుస్తకము విడువక చదివిన రామరాజు పరీక్షలయినవానివలె తొందరలేక మంచముపయి పరుండి ఏమో ఆలోచించుచుండెను. బాష్పపూరితములయిన కనులతో శారద వానికన్నులకు గట్టినట్లున్నది. ముఖవికాసమునుబట్టి వానిహృదయమును చూరుకొనినదది ప్రేమయో, కరుణయో, లేక రెండింటిమిళితమో నిర్ధారణచేయుట కష్టము. నుదురుపయి చేయి వైచుకొని, ఆచేతిని క్రమక్రమముగ శిరోజముల మధ్యకు పోనిచ్చి, వాని నిటునటు ఒత్తిగించి, ప్రక్కకు ఒత్తిగిలి కనులుమూసికొనెను. 'పంజాబు ఎక్కడ? ఆంధ్రదేశమెక్కడ? బాలిక ... ... సంఘపు కట్టుబాటు.....అది యొక పెద్దపాము........ దానిని త్రెంచి వైతునా? నాయెడ బుసకొట్టును.........' అని తనలోతాను అనుకొనుచుండెను. కొంతసేపటికి ప్రక్కనుండి లేచి పుస్తక మొకటి తీసికొని ఘంటకు నొకయక్షరనుచొప్పున చదివెను. అట్లు రెండుఘంటలు చదివెను. చదివినపంక్తినే చదివెను. ఆపంక్తినే మఱల చదివెను. తాను చదువుదానిపర్యవసానము తనకే అగమ్యగోచరముగ నున్నది. చెవిలో నెవ్వరో 'జీవితము వ్యర్థము, జీవితము వ్యర్థ' మని చెప్పుచున్నట్లు వినవచ్చెను. రామరాజుమనసు ఉద్రేకపూరితమగుచుండెను. ఆయుద్రేకమును శాంతించునట్లు కనులనీరు గార్చుచు, చెదరిన శిరోజములతో శారద గోచరించుచుండెను. చేతిలోనిపుస్తకము కొండవాగువలె మంచముపయిబడి నేలకు జారినది. రామరాజు మంచము దిగి నిల్చుండెను. 'శారదా' యని ఊరకుండెను. 'సరే

అనెను. "కాని.........తలిదండ్రులు! ...సంఘపు కట్టుబాటుతో పనిలేదు. తలిదండ్రులమాట యేమి?... వారియనుజ్ఞ పరమభాగ్యము. తల్లిదండ్రులయాజ్ఞ బడసి తినిపో శారదకు వివాహము అక్కరలేదుగదా! నా కన్న రెండాకుల నెక్కువ చదివినటు లున్నది! బాల్యవివాహముతోనే నా వాదన. శారదా వాదము వివాహముతోనే ...... సరే ... కొలను లోని తామరపువ్వు మునకై ముండ్లకంచె లెన్ని యడ్డమువచ్చినను వానిని ఒత్తిగించియయిన, ఖండించి యయిన పద్మమును చేకొనవలెను............' అని నిశ్చయించుకొని, చటాలున గదినుండి బయ టకు వచ్చి, ఆకసమువంక చూచెను. నక్షత్రములు వానివంక నవ్వుచున్నటుల వానికి దోచెను. నీతో మాకు పనిలేదన్నట్లు విద్యుచ్ఛక్తిదీపములు కనులు మూసికొన్నవి. ఎటుచూచినను చిమ్మచీకటి. రామరాజు గది చొచ్చి, కొంతతడవయిన పిదప నిద్రపోయెను.

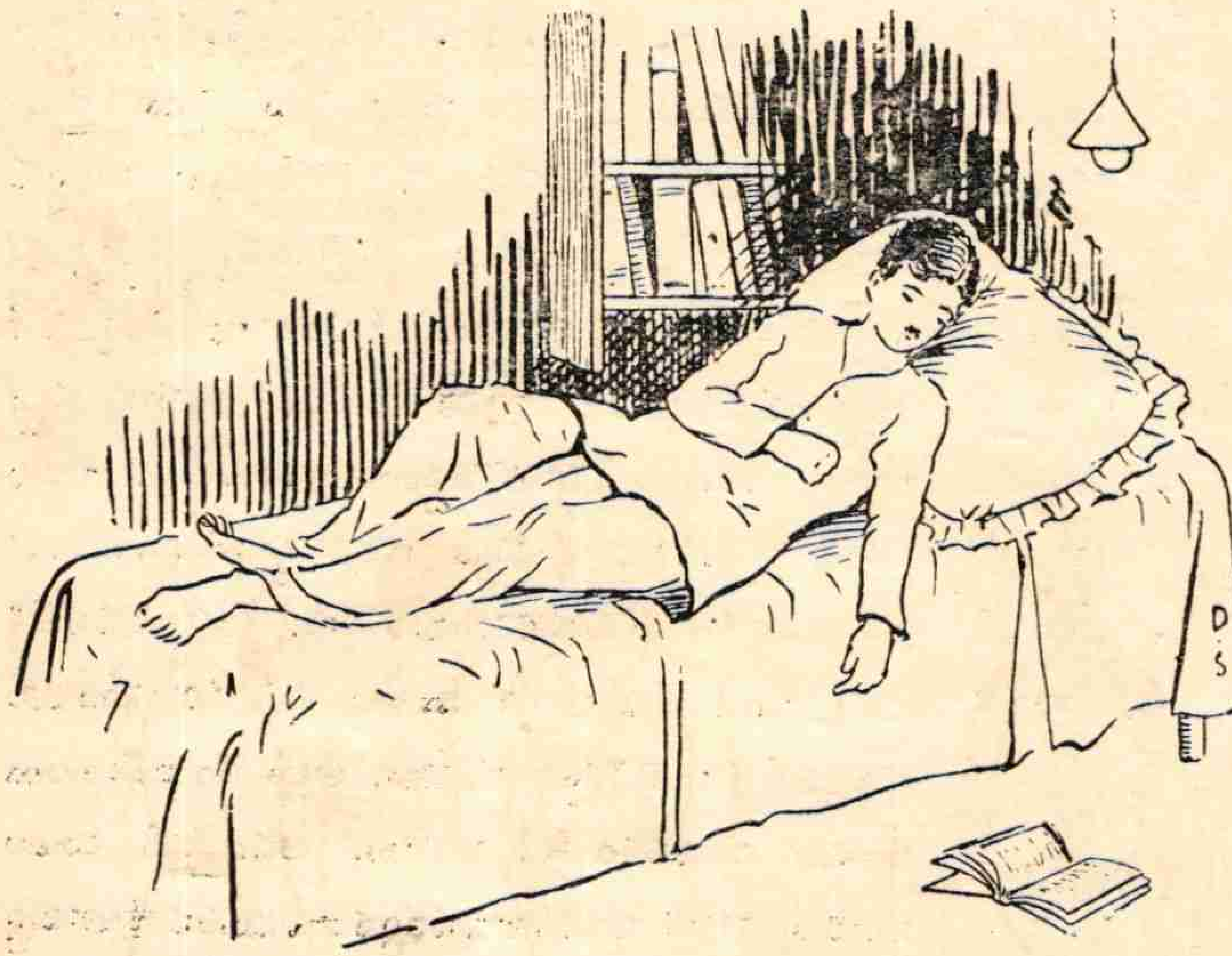

"రామరాజు గదిచొచ్చి......పిదప నిద్రపోయెను"

3

శారద అందకత్తె కాదు. కాని కళావతి. చీర శృంగారించిన సంపూర్ణయౌవనవతివలె తోచును. లేనిచో బాలిక యనిపించును. పిన్నవయస్సునందు ఆర్య సమాజపు కట్టుబాటులలో పెరిగియుండుటవలన వేద ధర్మములు చదువుకొనినది. తానొకసన్న్యాసినియై మతము నుద్ధరించవలెనను కోర్కె ఆమెకు గలదు. 'ధనమూల మిదం జగత్' అనులోకోక్తి ఆమెకు తెలియదు. ప్రపంచ మొకమిథ్యయనియు, బ్రహ్మచర్యమే సర్వదా శ్రేయ మనియు నామె తలపోయుచుండెను. ఇట్టి శారద రామరాజువద్ద ముప్పది రూప్యములు గైకొన్నది. వానికి ప్రత్యుపకార మేమిచేయుదునా యని తలంచు చుండెను. సన్న్యాసమే యవలంబించుచో ధనము వాపసుచేయుట యెట్లు? శారదకు ఇదియొక పెద్ద సమస్య యయినది యమునానదియొద్ద రామరాజును కలిసికొనినది మొదలు ఆమెకు సరిగా నిద్దురపట్టుట లేదు. ఉద్యోగము చేసి అప్పుతీర్చివేయవలెనని ఆమె మనసు పరితపించుచుండెను.

ఒకసంవత్సరము కడచినది. శారద పదియవతరగతిలో ఉత్తీర్ణురాలయినది. ఒకనాడు చదువుకొనను గదిలో చాపవేసికొని కూర్చున్నది నాటి వార్తాపత్రికలలో స్త్రీలకుగల ఉద్యోగపు కాళీలను గమనింప నెంచి పత్రిక చూచినది. స్త్రీలకు ఉద్యోగములు కాళీలేవు. పుటవెనుకపుట త్రిప్పినది. అందు నొకపుటపై పెద్ద యక్షరములతో 'రామరాజు అరెస్టు కాబడెను' అను వార్త చూచినది. ఆతురతతో నావార్తయొక్క వివరమును పూర్తిగ చదివినది. తపాలా బంట్రౌతు తత్క్షణమే 'శారద గారు' అని కేకవేసి, కవరునొకదానిని గదిలో విసిరి వెళ్లిపోయెను.

"ప్రియమైనశారదకు,

శారదా, నిన్న మనపురములో ప్రజలు కలవర పడి, పోలీసులాటీలకు గురియయినవార్త నేటి పత్రికలో నీవు చూసియేయుందువు. బహిరంగసభలుగాని, స్వరాజ్యపు ఆందోళనగాని చేయరాదు అను మేజస్ట్రీటు ఉత్తరువుకూడ నీవు వినియేయుందువు. ఆవేశ పూరితుడనై తదాజ్ఞను నాక్షేపింప నెంచి నేనును,

నామిత్రులు మఱికొందఱును ఉత్సవము నొకదానిని సాగించితిమి. పోలీసులు మమ్ము అరెస్టుచేసి మాతో గూడినప్రజలను లాఠీలతో తరిమికొట్టిరి. ఇట్టిగౌరవము నాకు ప్రాప్తించగలదని నీ కొకయుత్తరమును, నాతలిదండ్రుల కొకయుత్తరమును వ్రాసి, వేర్వేఱు కవరులలో నుంచి, నాఅరెస్టునుగూర్చి తెలిసినవెంటనే వానిని రవానా చేయవలసినదని నాసహాధ్యాయులను కొందఱిని కోరితిని. నాయెడ నీకు గౌరవముగాని, ప్రేమగాని ఉన్నయెడల నే త్రొక్కిన పథము త్రొక్కుము.

మిత్రుడు,
రామరాజు."

ఈ యుత్తరమును శారద తొందరగా చదివినది. మరియొకసారి సావకాశముగ చదివినది. యమున, రామరాజు, రూపాయలు ఆమెమనసులో ప్రతిబింబించినవి. శారదకు నేమిచేయుటకు దోచలేదు. స్వభావసిద్ధముగ కార్యశూరత్వము తక్కువ. దానికితోడు ఆకసములో నగపడు ఇంద్రధనుస్సుపయి కాపురముండవలె ననునూహలు. చీమకాలంత పని చేయుటకు నేనుగంత యాలోచన. ఉద్యోగముచేసి రామరాజుకు ధనము వాపసుచేయుటయా? లేక చెఱసాల కేగుటయా? కోరనివిషయమై యామెమనసు పీకుచుండెను. ఇంక కోరినదానిసంగతి చెప్పవలయునా? 'నా యెడ నీకు గౌరవముగాని, ప్రేమగాని ఉన్నయెడల,' అనుమాటలను తిరిగి తిరిగి చదువుకొన్నది. రామరాజునెడల ఆమెకు గౌరవము కలదో, ప్రేమ కలదో చెప్పుటకష్టము. వార్తాపత్రికను, ఉత్తరమును ఒకదానిపయి నొకటినుంచి, కురులను దిద్దుకొనినది. ముఖమును కుంకుమతిలకముచే నలంకరించినది. అద్దమందు ప్రతిబింబము వీక్షించినది. ఉత్తరమును మఱల విప్పినది. ఇంకొకసారి చదివినది. 'చెఱసాలకేగుట ప్రత్యుపకారమగునా?...... రామరాజు దేశభక్తి చూపుమని నన్ను ప్రోత్సహించుచున్నాడు...వానికది ప్రత్యుపకారమే యగును...' అని యనుకొన్నది. తన్ను పోషించుసంఘపు అధికారులకు దెలియజేయవలెనని నిశ్చయించుకొన్నది. చెఱసాల కేగుటయే గత్యంతరమని శారద నిర్ధారణ చేసికొన్నది.

౪

రామరాజుతలిదండ్రులు పుత్రుని దేశభక్తిని గూర్చి విని సంతోషించుటకుమారుగ విచారించిరి. 'పిల్లకాకేం తెలుసు ఉండేలుదెబ్బ' అని వారు విలపించిరి. వారికి మనసు ఉండబట్టలేదు. తత్క్షణమే అలహాబాదు ప్రయాణమయినారు. రైలుఎక్కిరి. ఎక్స్ప్రెస్ (Express) అనుటచే బండి వాయువేగమనోవేగములతో బోవుచుండెను. కాని వారికది చీమనడకవలె తట్టినది. రెండురోజు లయినతరువాత వారు అలహాబాదు చేరుకొనిరి. పుత్రుని కారాగృహముబాజేనుండి ఎవరో తప్పించినట్లు వారు ప్రయాణములో కలకనిరి. రామరాజు వారికి కుమారుడుగాని ప్రభుత్వమునకు కుమారుడా? న్యాయచట్టమునకు లక్షాధికారియు, భిక్షాధికారియు నొక్కటే.

"బిడ్డా, బిడ్డా, ఎంతపనిచేసితివి"

నాడు రామరాజుకే సుతీర్పు. వానితలిదండ్రులు వానిని కోర్టులో గాంచిరి. 'బిడ్డా, ఓడ్డా, ఎంతపనిచేసితివి? తప్పువప్పుకొను' మని పోలీసులమధ్య నిలవబడియున్న పుత్రుని వారు కౌగలించుకొనిరి. నిస్సారముతో తలిదండ్రులను త్రోసిపుచ్చి 'క్షత్త్రియ వంశము నాది. కులగౌరవము నిలవపెట్టవలదా?' అని రామరాజు ధైర్యస్థైర్యములతో పలికెను. పోలీసులు వారిరువురను త్రోసివైచిరి. 'మాటాడ రాదు' యని రామరాజును వారు అదిమికొట్టిరి. కోర్టులో ప్రజలయలజడి క్రమముగా సన్నగిలినది. న్యాయాధికారి వచ్చెను; ఆసీనుడయ్యెను. ఆవెనువెంట ఇద్దఱు పోలీసులు, ఒకయువతియు కోర్టులోనికి వచ్చిరి. 'ఆడువాండ్రకుగూడ పోగాలము వచ్చినద'ని రామరాజుతలిదండ్రులా స్త్రీని చూచి పరిహసించిరి న్యాయవాది రామరాజును చూచి, 'యువకుడా, చేసినతప్పిదమునకు బశ్చాత్తాపము నొందెదవా?' యని ప్రశ్నించెను. 'నాయనా, తప్పువప్పుకో, నాయనా, తప్పువప్పుకో' అని రామరాజుతల్లి గద్గదస్వరముతో నన్నది. తల్లి పేగు! కాని, పోలీసులు ఆమెనోరు మూసిరి. 'నే చేసినది తప్పుకాదు. తప్పుచేయనివాడు పశ్చాత్తాపము పొందుట యెట్లు?' అని రామరాజు నుడివెను. పిమ్మట న్యాయవాది స్త్రీ ఖైదీవైపు తిరిగి 'నీవేమయిన చెప్పదలచుకొన్నావా?' యని ఆమెను ప్రశ్నించెను. స్త్రీ యిట్లు నుడివెను: 'రామరాజుగారియాజ్ఞ చొప్పున చెఱసాల కేగుటకు నిశ్చయించుకొన్నాను.'

న్యాయవాది: రామరాజు గడ్డి తినుమన్న తినెదవా?

స్త్రీ: దానితో తమకు బని లేదు. చెఱసాలకేగుట యుచితము.

'శారదా' యని రామరాజు నిట్టూర్పువిడిచి, శారదవైపు చూచెను. శారద రామరాజును చూచెను. న్యాయవాదికి జాలి పుట్టినది. కాని ఆతనుకూడ న్యాయ చట్టమునకు బద్ధుడు కావలసినదే. శారదరామరాజులు కన్నీరు గార్చిరి. కోర్టులోనివారందఱు విముగ్ధులయిరి. భార్యాభర్తలు కూడబలుకుకొనిన ట్లున్నదని కొందఱు నివ్వెఱపడిరి. రామరాజుమాతాపితలకు నీశారదయెవ్వరో బోధపడుట లేదు. 'కొంపముంచావురా, కొడుకా!' అని వారు బావురుమనిరి. ఈగొడవలో రామరాజుకు ఆఱుమాసములును, శారదకు మూడుమాసములును కఠిన శిక్ష ప్రాప్తించినది.

౬

రామరాజుతలిదండ్రులు విచారగ్రస్తులయి బెజవాడ చేరుకొనిరి. యుక్తవయస్సువచ్చిన స్త్రీపురుషులు పూర్వబాంధవ్యము లేక స్నేహానురాగములతో నుండుతఱి అపవాదు లవలీలగ కలుగును. బెజవాడలో రామరాజును గూర్చి పలువురు పలువిధములుగ జెప్పుకొనిరి. 'స్వరాజ్యపుమాట దేవు డెఱుగునుగాని తలిదండ్రులనిన బొత్తిగ గౌరవము లే' దని కొందఱు; "దూరపుచదువులవలన శారదలు దాపురించెద" రని కొందఱు; "కుఱ్ఱకుంక, అయ్యో!" అని కొందఱు; "ఇప్పటికాలపుపిల్లలు చెప్పినమాటలు వినదరా? అని కొందఱు; "మాటలు నేర్చినకుక్కను వేటకు తీసుకొని వెళ్లిన ఉస్కో అంటే ఉస్కో అన్న" దని మఱి కొందఱు; "పంజాబీపిల్లను పెండ్లి చేసికొన్నవానికి కులగౌరవము లింకయెక్కడి" వని కొందఱు—ఇట్లు క్షత్త్రియకులస్థులు యావన్మంది ఊసులు పెట్టుకొనిరి. కొందఱుమాత్రము, క్షత్త్రియ పౌరుషము నిలబెట్టినాడని రామరాజును పొగడిరి. కులస్థులప్రసంగములు ఎడారిలో సుడిగాలివలె రామరాజుకుటుంబమును చుట్టబెట్టినవి. వెలితప్ప వారికి గత్యంతరము లేదు. సనాతనధర్మక్షత్త్రియులు కొందఱు వారితో మాటాడుట కూడ మానుకొనిరి. 'శారదా, ఎంతపనిచేసితివి!' అని రామరాజుతల్లి విలపించినది. కారాగారవాసమున నున్న పుత్రునికై విలపించి విలపించి తల్లి మంచముపట్టినది. మనోవ్యాధికి మందు లేదు. పుత్రునిపయిబడ్డ యపవాదునకు, పుత్రుడు చేసినకార్యమునకు తల్లి పేగు దహించుకొనిపోయినది. క్షీణించి, క్షీణించి శల్యమై, రెండు నెలలకు నామె మరణించినది. రామరాజుతండ్రి

మనమున గుందికుంది మఱినాల్గు రోజులకు స్వర్గస్థుడయ్యెను.

౭

నానాటికి శారదమనోభావములు మార్పుచెందుచు వచ్చెను. కారాగారవాసపు మూడునెలలకాలములో నామెలో ననేకములగు మార్పులు కలిగెను. 'జీవితము వ్యర్థమా? కాదు....ఎన్నటికిని కాదు... ప్రతిజీవియొక్క జీవితమును సార్థకమే...' అని తనలో తాను శారద వితర్కించుకొనుచుండెను.

'బ్రహ్మచర్యమా, లేక వివాహమా ?'

'బ్రహ్మచర్యమే ఉత్తమము. కాని దుర్లభము.'

'......... ....'

'..........................'

ఇట్లు వేదాంతజ్ఞానులకయినను క్లిష్టసమస్యలయిన జీవితపుసార్థకత, వ్యర్థతలనుగూర్చియు, బ్రహ్మచర్య, వివాహ, గుణభేదములనుగూర్చియు నామె తర్కించుకొనుచుండెను. సహజముగ వేదాంతాభిలాషి. దానికి తోడు కారాగారము. బాహ్యబంధనము మనోవికాసమునకు నెంత తావొసగగలదో ఊహ్యము. మూడునెలలయినపిదప శారద విడుదలయయినది.

౮

నాడు వసంతపంచమియగుటచే స్త్రీపురుషులు చీమలబారులవలె త్రివేణీసంగమమునకు స్నానమునకు నరుగుచుండిరి. శారదకూడ బయలుదేరినది. రామరాజును ఆమెయు కలసికొను రస్తాగుండ బోవుచున్నప్పుడు రామరాజు కళాశాలకు నేగుచున్నట్లు ఆమె హృదయఫలకముపయి చిత్రించిన ట్లయినది. స్నానమున కేగినపుడు పవిత్రనదులసంగమము శారదమనస్సునందు నూత్నభావములను స్ఫురింపజేయుచుండెను. ఆపుణ్యసంగమము పరస్పరమైత్రివలనిలాభము మానవకోటికి ప్రకటించుచున్నటు లామెకు దోచెను. నాడు యమునానదిలో ప్రతిబింబించిన రామరాజుముఖము అచ్చట గలదేమో యని చూచెను. క్రమక్రమముగ శారదమనస్సు వివాహమే ఉత్తమమని నచ్చజెప్పుకొనుచున్నది. జలకమాడి గృహమునకు బోవుసరికి శారదకు జాబు వచ్చియుండెను. అది రామరాజు వ్రాసినఉత్తరము. అత్యాతురతతో శారద దానిని విప్పి చదువుకొన్నది. ఆశ్చర్యమును తెలియజేయుచు

"మరల మరల ఆఉత్తరమును చదువుకొన్నది"

మరలమరల ఆఉత్తరమును చదువుకొన్నది. రామరాజులో నెంతమార్పు కలిగినది! వివాహపుఔచిత్యమును గూర్చిఉపన్యసించిన రామరాజు బ్రహ్మచర్యమనుచున్నాడే! ఆహా! మానవులభావము లెంతలో మాఱిపోవుచుండును! ......కాదు, కాదు.........ఇది నాదురదృష్టము......నాడు యమునపై బ్రహ్మచర్యమునుగూర్చి నేను ఉపన్యసించలేదా? అట్లే ఈతడిప్పుడు......' అని యనుకొని ఉత్తరములో తన్ను

గూర్చి ప్రేమరూపములను పదము లేవయిన గలవేమో యని శారద దానిని సావకాశముగ ఇట్లు చదివినది:

"ప్రియమైనశారదకు,

గతవారము చెఱసాలనుండి విడుదలయయితిని. నామాట పాటించి నీవు చెఱసాలకు నేగినందుకు నా వందనములు. నాదురదృష్టవశమున మాతలిదండ్రులు కాలముచేసినారు. గృహస్థాశ్రమముకన్న బ్రహ్మ చర్యమే ఉత్తమమని నానమ్మకము. ఇది నీకు క్రొత్త సిద్ధాంతము కాదు."

౬

శారద రామరాజుల పరస్పరానురాగపు వృత్తాంతము కళాశాలాధికారులకు, ఆర్యసమాజపు అధికారుల కును తెలిసినది. ఇరువురి కులసంప్రదాయములను వారు కనుగొనిరి. ఒకనాటి సాయంకాలము శారద రామరాజు లను వారు యమునాతీరమునకు గొనిపోయిరి. నావ నొకదాని నద్దెకు మాటలాడి వారుయావన్మంది దానిలో ఇచ్ఛావిహారము సాగించిరి. కొంతదూరము పోయిన తరువాత అధికారులు శారదను ఇట్లు ప్రశ్నించిరి:

'శారదా, నీకు రామరాజు భర్తయగుట ఆనందమా ?...'

శారదనేత్రములు రామరాజుముఖమును తేనె పట్టు నాకర్షించుకొను తేనెటీగలవలె నున్నవి. శారద జవాబీయలేదు. మందహాసముతో ముఖము వంచినది.

అధికారులు శారదా, రామరాజు క్షత్రియుడు, గుణవంతుడు, రూపవంతుడు, ధనవంతు డనికూడ మాకు తెలిసినది. వానిశీలము ప్రశంసనీయమయినది.

శా : అనాథుల కంతకన్న కావలసిన దేమి యున్నది?

శారదపలుకులురామరాజు హృదయమునులక్కను అగ్ని కరగించినటులు కరగించినవి. కాని, కొంతతడవయినపిదప 'బ్రహ్మచర్యమే నాదీక్ష' యని అతడు నిశ్చయించుకొనెను.

అధి : రామారాజూ, నీసందేహ మేమి ?

రామ : నేను బ్రహ్మచర్యదీక్ష నవలంబించితిని.

అధి : తలిదండ్రులు మరణించినంత మాత్రమున, బంధుగులు వెలివేసినంతమాత్రమున బ్రహ్మచర్యదీక్ష నవలంబింపవలెనా ? జీవితమున నీపరమావధియేమి ?

రామ : దేశసేవ.

అధి : అనగా నెట్టిది ?

రామ: అజ్ఞానాంధకారము పారదోలుటకు విద్యావ్యాప్తి కలుగజేయుట.

అధి : ప్రశంసనీయము. అట్టి పరమావధి నిర్వర్తించుటకు గుణశీలములు గల భార్య ఎంతో సహాయ భూతురాలు కాగలదు...శారద మేధావి. జ్ఞానాజ్ఞాన విచక్షణాలు గలబాలిక ...నీకు తగు ఉద్యోగము కూడ మేము చూపగలము.

రామరాజు సావకాశముగ ఈ మాటలను వినెను. పూర్వము శారద నిరీక్షించుచుండిన వంతెనకడకు నావ వచ్చినది. శారద కన్నీరుగార్చిన రోజుతాను ౩౦ రూపాయిలు ఇచ్చినదివసమును రామ రాజుకు జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఆమెముఖపద్మముపయి గల కురులు ఇప్పు డాతని నాహ్వానించుచున్నటులు వానికి దోచెను. శారద యమునలో చూచుచుండెను. రామ రాజు శారదప్రతిబింబము గాంచెను. ఆలోచించి యాలోచించి 'అట్లే కానిం' డని రామరాజు సమ్మతించెను. సమ్మతించి 'శారదా, నీవు నాకు ౩౦ రూపాయిలు వాపసుచేయ నవసరములే' దనెను. '౩౦ రూపాయిలకు ౩ నెలల కారాగారవాసము చేసితిని కాదా' యని నవ్వుచు శారద పలికినది.

రామరాజును, అధికారులును నవ్విరి.